

Keszeg Vilmos

A történetmondás funkciói a 20. században¹

1. Egy francia szociológus egyik esszéjében írja le a néhány évtizeddel ezelőtti, alábbi esetet. A fiatalember pályaválasztásra készül, s liberális szellemű pedagógus szülei és oktatói önálló döntésre biztatják. A fiatalember meghozza a döntést, politechnikai képzést választ, a katonai akadémiára megy tanulni. Ám itt hamarosan rájön, hogy a család és az iskola által preferált humánus és szellemi értékek hiányoznak a technika és katonai fegyelem világból. Visszatér, s szülei nyomdokain humánértelmiségi pályára lép. Szülei elálmodták, ellopták előle jövőjét – mondja a szerző (Bourdieu 1993: 1221–1242). Ha ebből a nézőpontból gondoljuk újra az „apáról fiúra” metaforával azonosított társadalmakat, a generációs viszonyok sajátos fényben jelennek meg. A szülők a családban nyújtott nevelés, a hagyományokba való belenevés, a személyes példamutatás, de az élet és a munka feltételét képező ingatlanok (ház, föld) beszerzése, a szakmai tudás átadása által döntően korlátozták a választás lehetőségét. Másik oldalról, a gyermekek a pályán való elhelyezkedésben elvárták, készségesen elfogadták a szülők gondoskodását. Ebben a helyzetben kétszeresen torznak tűnik fel a generációk közötti viszony: a szülők – tudatosan vagy öntudatlanul – elorozzák gyermekeiktől a választás lehetőségét; a gyermekek – gyakran türelmetlenül várva – szüleik örökébe lépnek. Ezt a generációk közötti kölcsönös függőséget borította fel a 20. század. Az életpályák a 20. század során nagymértékben differenciálódtak és individualizálódtak.

Romániában a 20. század eseményei jelentősen kihatottak a pályaválasztási stratégiákra. Az individuális és tradicionális opciók mellett meghatározó szereppel bírtak a tömegek sorsát meghatározó világháborúk, a

¹ A *Marie Curie Host Fellowships for the Transfer of Knowledge* projekt keretében szervezett konferencián elhangzott előadás rövidített változata. Pécs, 2009. május 15–16. A tanulmány teljes formában megjelent: Keszeg 2009. A szerzőnek a témával kapcsolatos előzetes munkája: Keszeg 2007b.

kisebbségi sorsot meghatározó politikai döntések, a kollektív bűnösség elvét alkalmazó törvényes rendelkezések. Mind az egyéni opciók, mind a körülmények által az egyénre kényszerített életpályastratégiák változatos, fordulatokban gazdag, előreláthatatlan kimenetelű életpályákat eredményeztek. Az életpálya-választás terén tapasztalható látványos változások a következők: az elsőgenerációs szakmai orientációk számának növekedése, s ennek következtében a generációk közötti mentalitás-, életvitelbeli távoldás, új foglalkozási opciók eltömegesedése (ipari alkalmazottak), a tömegeket érintő fordulópontok sorseseemény jellege (államosítás, kollektivizálás, migráció), új léttér választása (külföldre, városra való migrálás), a tömegeket mobilizáló eseményekben való részvétel (országépítés), az életpálya intézmények általi modellálása (törvényes keretek, iskolai oktatás). Az oktatási rendelkezések jelentősen befolyásolták a romániai magyar etnikum képzettségi szintjét és az ezzel összefüggő pályaválasztását, életvitelét. A területmódosítások (országhatárok változása, települések szisztematizálása) bizonyos régiókba koncentrálták a magyar ajkú lakosságot, majd a szisztematikus többségi immigráció feloldotta a kisebbség koncentrációját. A kisebbségi intézmények felszámolása az egyéni, gyakran hátrányos, bizonytalan kimenetelű döntések meghozatalára kényszerítette a magánszemélyeket, törvényen kívülre helyezte a kollektív kezdeményezéseket. A magántulajdonról való megfosztás a családon belül hagyományosnak számító gazdálkodási stratégiák feladását hozta magával, megszüntette a romániai magyar társadalom foglalkozási hagyományait. A magántulajdon státusának megváltozása, a migráció megszüntette az életpálya stratégia magántulajdonra való építését. A földek, épületek és a különböző tárgyak a pragmatikus funkció helyett szimbolikus jelentéssel telítődtek (reprivatizáld földek, épületek).

2. A történetmondásban s az erre reflektáló kutatások szemléletében, a történetek kutatásában a 20. század során több alkalommal radikális paradigmaváltozás következett be. A hagyományos, személytelen narratívumok mellett a 20. században eluralkodott a biografikus és az autobiografikus beszédmód, a történetmodás esztétikai-szórakoztató funkciója mellett előtérbe került a történet és a történetmodás fatikus, identitásképző és -reprezentáló funkciója, a mesemondás hagyományos habitusa mellett a változatos történetmondási stratégiák (pl. kimondás, elhallgatás, eltorzítás) jelentek és honosodtak meg. A 20. század eseményei jelentős mértékben megváltoztatták az élettörténet-stratégiákat

is, valamint az élettörténetek értékesítésének, használatának stratégiáit (állás-, rehabilitáció- és reprivatizációkérelem). A legjelentősebbnek nevezhető változás az, hogy a biografikus beszédmód esetenként egy adott helyzet (viszony), egyéni és közösségi státus alátámasztását szolgálja. Az egyén története összekapcsolódik egy politikai-ideológiai-gazdasági helyzet, egy intézmény, a személyi státus történetével. A másik, jellegzetesen 20. századi narratív stratégia – az előbbi eljárással ellentétben – a kontraprezentikusan működő történetek forgalmazása. Az utóbbi kategóriába tartozó élettörténetek az egyénnek az adott helyzettel való szembenállását, fenntartását fejezik ki.

2.1. Az élettörténetek szerkesztésének egyik stratégiája a múlttal való intenzívebb azonosulás, a jelent megelőző személyes tapasztalatok hangsúlyos exponálása, vagy ennek szándékos elhallgatása, rejtése.² A *longue durée* érvényesítése, az erőszakosan felszámolt múlt történetekben való fenntartása kontraprezentikus eljárás, gyakoribb a méltatlan körülmények közé sodródott egyének esetében (arisztokrácia, kisebbség, meghurcolt értelmiségi). Ezzel szemben a múltat felszámolt hatalom, társadalmi konjunktúra a történetek elhallgatását írta elő, s a történetmondást cenzúra ellenőrzése alá helyezte. A múlttól való elszakadás (a róla való kényszerű vagy önkéntes lemondás), akárcsak a múlt felvállalása (programszerű felemlegetése) a különböző társadalmi státusokra érvényes adaptációs narratív stratégia. 2.2. A biografikus történetek olykor ragaszkodnak a genealógiai hagyományokhoz, az egyén életét kinyújtják az elődök és az utódok által megélt események irányába, a család, a közösség folytonosságát hangsúlyozva (arisztokrata családtörténetek). Máskor a történetek az események előzménytelen voltát hangsúlyozzák (hadifoglyok története). Közbülső kategóriaként említendő az a történettípus, amely az elődök és az utódok életpályájában beállt gyökeres változást exponálja (kulákok beszámoló). 2.3. A történetek egyik része az egyén, a család autonóm életstratégiájának szemléltetésére a genealógiai történetet elhatárolja a történelemtől. A történetek másik része a személy, a nemzetség és a történelem összefonódását hangsúlyozza (a munkásmozgalmakban, a kollektivizálásban való aktív részvétel aktivistaként vagy áldozatként, a háborúk, a

² Az emlékezési stratégiák előretörését, az emlékezést mint emberi igényt Jan Assmann az emlékezet kommunikálásának és kihelyezésének nevezi (Assmann 1999: 49–86). A felejtés kulturális technikáiról: Weinrich 2002.

kényszermunka, a migráció, a politikai üldözés megélése). 2.4. Az eltérő társadalmi és ideológiai pozíció az esemény alternatív megjelenítését eredményezi.³ Ilyen eltérő narratív pozíció a kisebbségi/többségi, az eltérő etnikus (román/magyar), a hatalmi/alárendelt, a földnélküli/kulák, a kommunista/antikommunista struktúrába integrálódó, az elvándorló/a helybenmaradó személy pozíciója. 2.5. Az egyes történetek háttérében összetett, az értékrendet implicit módon érvényesítő általános narratívák húzódnak. A történetek finalitása (az expozíció és kimenetel viszonya) szempontjából jellegzetes történettípusok a fogyatkozás-, hanyatlástörténetek (asszimiláció, migráció, deprivatizáció), a fejlődéstörténetek (országépítés), az értékrend változást elutasító történetek (túléléstörténetek). Tematikai szempontból a 20. század biografikus történeteinek tipikus motívumai a migráció, ezen belül az amerikázás és a nyugat-európai vendégmunka, a kisebbségi sérelmek, a strukturális (interetnikus, osztály- és ideológiai) konfliktusok, a háborús élmények, a kuláksors, a diktatúra és a személyi kultusz. 2.6. A külső referenciához való viszonyulás szempontjából a történetek a teljes fikció és a dokumentum két szélső határa között helyezkednek el. A két pólus között középuton foglal helyet a vallomás, amely egyidőben kapcsolatban van a fikcióval és a dokumentummal. 2.7. Az autobiografikus beszédmód különböző narratívákkal került affinitásba. Ezek: a történelem, a lokális történelem, a családtörténet, a fikció (regény, film), a társadalomtörténet.

3.1. A 18. századtól gyakorivá, a 20. században pedig intenzívvé vált az (auto)biografikus stratégiák használata. Egyik oldalon az (auto)biografikus beszédmód, a biografikus történet eszközértéke nagyobb téhez jutott (állampolgárság megőrzése/elvesztése/elnyerése, emigráció, az anyagi egzisztencia megingása/stabilizálása, anyagi és morális kárpótlás megszerzése, egy egyn kompromittálása vagy rehabilitálása biográfiája alapján). E stratégiák különösen egy történeti fordulópont után alakulnak ki és egy korszakon belül vannak érvényben. Az 1950-es években a származás exponálása vagy elhallgatása általános gyakorlattá vált. 3.2. Másik oldalon az (auto)biografikus beszédmód általánossá válása figyelhető meg, olykor

³ A jelenséget a szakirodalom a nézőpont problémájaként tartja számon. A feloldhatatlan ellentétben álló különböző nézőpontokat „*misère de position*”-nak nevezi. A *nézőpont* kifejtése Borisz Uszpenszkij és Jaap Lintvelt narratológiai munkáiban történik meg. Összefoglalja: Bíró 2004: 57–73.

egyszerű narratív beszélői szándékkal magyarázhatóan, máskor intézményi előírásnak tulajdoníthatóan. Az intézmények az egyént biografikus narratívuma alapján kezdték el megítélni, promoválni és büntetni. Az 1945-ban létrehívott CASBI, az Ellenséges Vagyonokat Kezelő és Ellenőrző Intézet döntött a családi vagyonok sorsáról; a 187/1999-es román törvény elrendelte a Szekuritáté Irattárát Vizsgáló Országos Tanács létrehozását, a diktatúra áldozatainak és csatlósainak azonosítása végett; a kollektivizált földek, az államosított javak 1989 utáni visszaszolgáltatása, a hadifoglyok, a menekültek, a börtönviseltek morális és anyagi kárpótlása a személyes és a családi múlt narratív rekonstruálása alapján történt meg.

4. A 20. század során az (auto)biografikus regiszterek változása figyelhető meg. A regiszterek a történetek és a történetmondás számára a nyilvánosság intézményeként működnek, amelyek a társadalmi érintkezést, véleménycserét, a történetek tárolását és forgalmazását teszik lehetővé. 4.1. A családi emlékezet és kommunikáció továbbra is megmarad a biografikus beszédmód primér, releváns kontextusának (a családtagok, az elhunytak emlékének rituális megszerkesztése és a kommunikatív és kulturális emlékezetben való őrzése; gyászjelentők, sírfeliratok). 4.2. Emellett azonban látványosan megnő a lokális regiszterek és – 1989 után – a megemlékezési szertartások szerepe. A településtörténetek, településmonográfiák a lokális közösség egyedeinek számontartására, rehabilitálására vállalkoznak. Az épületek falán, a templomokban elhelyezett emléktáblák, a köztereken elhelyezett emlékoszlopok a két világháború, a kulákosítás, a politikai rendszer áldozatainak állítottak emléket.⁴ A romániai magyar társadalom körében az egyház jelentős szerepet vállalt a világháborúk és a politikai rendszerek áldozatai emlékének ápolásában. Szintén 1989 után több állami és országos intézmény és szervezet kezdi el az állampolgárok múltjának feltárását. 4.3. A 20. század során a szépirodalmi regiszterbe gyakran kerülnek be a korszak reprezentatív biográfiai, az 1940–1950-es években a hiányzó, ideológiával átítatott szépirodalom import útján kerül az országba, majd az 1960-as években elkészülnek az országépítés hazai szépirodalmi narratívumai is. A 20. század második felében a reprezentatív biográfia láthatóvá tételét egyre inkább a szociográfia vállalta fel. 4.4. A 20. század első felétől kezdődően a média jelentős szerepet töltött be a reprezentatív

⁴ Jakab Albert Zsolt a kolozsvári emlékállításról készített monumentális munkája: Jakab 2011.

biográfiák popularizálásában. 4.5. Az oktatás minden korszakban a tananyag szervezési formájaként, a társadalomtörténeti eszmények modelljeként használta fel a biográfiát. A szocializmus sztálini korszakában, majd a személyi kultusz idején a biografikus beszédmód ideológiai motívumok terjesztésének eszközévé vált. 1981-ben készült el Nicolae Ceausescunak az oktatásban és a politikai képzésben alpműként használt biográfiája. 4.6. Az 1989-es változások után a társadalomtudományok (etnológia, antropológia) az életpályákra és élettörténetekre vonatkozó kutatásokat kezdeményeztek. 4.7. Az intézmények által a reprezentatív történetekből szervezett regiszterekkel párhuzamosan épültek ki a nyilvánosság alatti, az intézmények, közéleti személyek tekintélyét megkérdőjelező történetek (pl. a diktatúra éveinek politikai viccei, a kisebbségi sérelmek narratívumai).

5. Az események szerveződése, akárcsak az események narratív formában való megjelenítése korszakhoz kötődik. A korszak határát egy jelentős politikai, társadalom- és gazdaságtörténeti fordulópont képezi. A korszak mint intézmény az időhöz való viszonyulás mentális, kognitív és szociális habitusaiból szerveződik. Egyik oldalról a társadalmi viselkedést, az életpályastratégiákat törvények, előírások, szankciók és kompenzatorikus gyakorlatok szabályozzák. Másik oldalról az életpálya tagolását az emlékezés, az életvezetési stratégiák rendszerezésének szándéka határozza meg.

A korszak és ennek mentális megjelenítése, a korszaktudat egyaránt lehetővé teszi az idő tagolását, érzékelését és specifikumainak megjelenítését, reprezentálását. A korábban említett példák azt hivatottak bizonyítani, hogy a korszakhatárok kijelölését, a korszakok eseményekkel és szereplőkkel való benépesítését a különböző társadalmi csoportok közvetlen tapasztalatok és a hagyományok alapján végzik el (a háború résztvevőinek, a kollektívizálással szembeszegülő személyek számontartása). E történeti narratívák révén az idő, a múlt birtokbavétele, hozzáférhetővé tétele, a múlt benépesítése, az időben való eligazodás történik meg. Továbbá, a narratívák a történelemről szerzett személyes tapasztalatokat halmozzák fel, teszik felidézhetővé, velük szembeni attitűdöket állandósítanak és terjesztenek. Ezzel magyarázhatóan a történeti narratívumok a történeti fordulópontokat követően kicserélődnek, átértékelődnek, módosulnak, megváltoztatják státusukat.

A korszak, korszaktudat fogalmak több 20. századi társadalomtudományi életműben jelentek meg. Fernand Braudel a társadalomtörténeti folyamatok három eltérő dimenzióját különíti el. Ezek a hosszú időtartam (*longue durée*), a középtávú idő, a konjunktúrák ideje, valamint a rövid

időtartam, az események ideje.⁵ A filozófus Odo Marquard a korszakot, korszaktudatot alapvető emberi igényként írta le.⁶ Az utóbbi időben jelentek meg azok az antropológiai megközelítések, amelyek a történelem birtokbavételét, a történelem láthatóvá tételét, a történelem kiállítását vizsgálják.⁷ Ezek az értelmezések arról győznek meg, hogy az (auto)biográfiák az individuális életpálya keretében teszik láthatóvá a politikai, gazdasági változások, a törvények és a rendelkezések, az intézmények reformjainak, az ideológiák következményeit. A történetek mögött a változásokkal kapcsolatos élmények húzódnak meg.

A romániai magyarság emlékezetében a „hosszú huszadik század” során különválnak a háborúk kora (1914–1945), a trianoni döntéssel kezdődő „román világ” (1919–), a második bécsi döntéssel kezdődő „kicsi magyar világ” (1940–1944), a kollektivizálás kora (1945–1962), a kommunizmus időszaka (1965–1989), valamint az 1989-es eseményeket követő korszak. Ezek a korszakok a többségi román nemzetiség perizodizációjában is megvannak. Megítélésük azonban eltérő.

A korszakokon belül a történetek státusa és forgalmazása viszonylag stabil, különböző individuális és csoportidentitásokkal és -érdekekkel van összefüggésben. A korszakváltozások a narratívumok státusában, a történetmondási habitusban jelentős módosulásokat indítanak el.

6. A 20. században a biografikus/autobiografikus reprezentációk jelentősége fokozatosan növekedett. A biográfia a társadalmi kommunikációban az értékrend szervezésének és működtetésének keretévé vált. Egy lépéssel tovább lépve a beszélői és befogadói pozíciókhoz érkezőnk el. Innen tekintve a jelenségre a biografikus/autobiografikus sémák és az ezekre épülő szövegek *interpretív habitusokként* jelennek meg.⁸ Azaz, a történel-

⁵ Az időképzetek meghatározása: Braudel 1958. A fogalmak analitikus alkalmazása: Braudel 1979.

⁶ A gondolatot, más összefüggésben Kulcsár-Szabó Zoltán is felveti. Az általa idézett Odo Marquard szerint a korszakhatárok felállítása, az idő „behatárolása”, a „határszükséglet” antropológiai igény (Kulcsár-Szabó 2000).

⁷ *A domestiquer l'histoire* kulturális habitusának leírása és értelmezése: Fabre 2000; Bensa 2001. A lokális történelem megkontsrualásának alakzatairól és habitusairól: Keszeg 2007, 2007a.

⁸ Az *interpretív tőke* (Kristóf 1998) a tények, szövegek interpretálását lehetővé tevő tapasztalatok és ismeretek összessége. Az azonos interpretív tőkével, azaz interpretációs kompetenciákkal rendelkező közösségek az *interpretív közösségek* (Fish 1980). A kérdés narratológiai-antropológiai bemutatása: Keszeg 2011: 36–86.

mi, a társadalomtörténeti események és folyamatok a személyes bevonódás, részvétel, családi, lokális tradíciók perspektívájából válnak láthatóvá. A személyes bevonódás, részvétel az egyén részéről az események meg tapasztalását (alakítását, leküzdését, elszenvedését) jelenti s ilyenképpen teljesítményként, s az azt megjelenítő identitáskonstrukcióként működik. A biográfia és az autobiográfia a társadalom és az intézmények részéről az egyéni identitás receptálását, az egyén megítélését teszi lehetővé.

7. A 20. századi események és állapotok számtalan eltérő, személyes tapasztalatot és élményt termeltek. Ezután, ezen túl vetődik fel az a kérdés, hogy a társadalom mihez kezd ezekkel a tapasztalatokkal és élményekkel. A felsorolt példák több erőteljes irányba mutatnak.

7.1. Egyik oldalon az válik láthatóvá, hogy az egyén szívesen forgalmazza történetét. Az informális szféra mellett egyre többen keresik meg a nyilvánosság különböző formáit. Annak a folyamatnak az újabb állomását kell ebben látnunk, amely folyamat a társadalom iránti szimpátia kialakulásával, valamint az individuum önmaga általi felértékelésével indult a 18. században (Voisine 1963). Az egyén élettörténeti keretben jeleníti meg a történelemmel való találkozását, az intézményi, közösségi normarendszerhez való igazodását, az elődökkel, ősökkel való szolidarizálását, vagy a tőlük való elhatárolódást. A személyes identitás kifejezését lehetővé tevő narratíva a szakirodalomban a *histoire à soi* néven ismeretes (Bensa-Fabre 2001). 7.2. Ezzel párhuzamosan, a 20. század során fokozódó mértékben követhetjük nyomon a társadalom egyénre irányított figyelmének növekedését.⁹ A folyamatot a társadalomtörténeti irodalom a modern korból eredezteti. A 18. századtól megnő és hozzáférhetővé válik, demokratizálódik a társadalom egyedeire vonatkozó tudás. Ennek klasszikus formája a statisztika tudománya (Bras 1986). Pierre Nora szerint az autobiográfiát megelőzi az eposzokban megörökített biográfia, majd a királyi udvarokban szervezett feudális emlékezet. Az első két, centralizált, hivatalos emlékezeti formával szemben az autobiográfia a demokratikus emlékezet (Nora 1986). Az egyén élete iránti érdeklődést az motiválja, hogy az élettörténet, azaz a személyes emlékezet láthatóvá teszi a társadalmi-történelmi-ideológiai struktúrák működését. Azaz, az autobiografikus

⁹ Mind az autobiografikus történetmondás, mind az egyén biográfiája általi számontartása révén a társadalomba való beágyazás történik meg. M. Granovetter fogalmát alkalmazza Keszeg 2011: 40., 56.

emlékezet nem intézményesített és nem kumulatív emlékezet, s az intézményesített emlékezet alapját képezi (Nora 1986: 380–390). 7.3. Az, ami a fenti áttekintésből nyilvánvalóvá lesz, ezzel ellentétes folyamat. Az állam az egyént élettörténete alapján tartja számon és klasszifikálja. Az élettörténetből válik láthatóvá az állammal szembeni lojalitás, a törvények és az ideálok tiszteletben tartása. A társadalom a specifikus történetek alapján tartja számon a hadifoglyokat, a kulákokat, a pedagógusokat, lelkészeket. Azonban, természetesen nem csupán a személyes élmények megosztásáról, a társadalom homogenizálódásáról van szó. Az autobiografikus beszédmód elkezd a külön mentális és szimbolikus világok termelését. A kisebbségi sors traumáit, a Maniu-gárda kegyetlenségét a szárazajtai, a gyantai, az egeresi atrocitások narratív feldolgozásaival szemléltette. Az Ördögkúton, az Ippen sorra került megtorlások narratív feldolgozásai a román etnikum sérelmeit jelenítették meg. Ugyanannak az eseménynek más-más narratív reprezentációja alkalmas a besúgó és a besúgott, az aktivista és a kulák társadalmi pozíciójának és mentalitásának kifejezésére.

Szakirodalom

- ASSMANN, Jan
1999 *A kulturális emlékezt. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest
- BENSA, Alban
2001 Fièvres d'histoire dans la France contemporaine. In: BENSA, Alban – FABRE, Daniel (dir.): *Une histoire à soi. Figuration du passé et localités*. Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 1–12.
- BENSA, Alban – FABRE, Daniel (dir.)
2001 *Une histoire à soi. Figuration du passé et localités*. Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris
- BÍRÓ Béla
2004 *Narratológia*. Scientia Kiadó, Kolozsvár
- BOURDIEU, Pierre
1993 L'espace des points de vue. In: Uó: *La misère du monde*. Édition du Seuil, Paris, 13–17.
- 1993a Le rêve des familles. In: Uó: *La misère du monde*. Édition du Seuil, Paris, 1221–1242.

BRAS, Hervé Le

1986 La Statistique générale de la France. In: NORA, Pierre (dir.): *Les lieux de mémoire* I. Gallimard, Paris, 317–353.

BRAUDEL, Fernand

1958 Histoire et sciences sociales. La longue durée. *Annales ESC*. 4. 725–753.

1979 *Civilisation matérielle, économique et capitalisme, XVe–XVIIIe siècle. Les structures du quotidien: le possible et l'impossible.* Librairie Armand Colin, Paris

FABRE, Daniel (dir.)

2000 *Domestiquer l'histoire. Ethnologie des monuments historiques.* Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris

FISH, Stanley

1980 *Is There a Text in This Class? The Authority of Interpretive Communities.* Harvard University Press, Cambridge–London

JAKAB Albert Zsolt

2011 *Emlékállítás és emlékezési gyakorlat. A kulturális emlékezet reprezentációi Kolozsváron.* Doktori disszertáció. ELTE, Budapest

KESZEG Vilmos

2007 17–20. századi erdélyi toronygombiratok: a lokális történelmek szerkezete és funkciója. In: BALÁZS Mihály – GÁBOR Csilla (szerk.): *Emlékezet és devóció a régi magyar irodalomban.* Egyetemi Műhely Kiadó, Kolozsvár, 71–108.

2007a A történelmi emlékezet alakzatai. In: SZEMERKÉNYI Ágnes (szerk.): *Folklor és történelem.* Akadémiai Kiadó, Budapest, 18–43.

2007b Élettörténetek populáris regiszterekben. In: JAKAB Albert Zsolt – KESZEG Anna – KESZEG Vilmos (szerk.): *Emberek, életpályák, élettörténetek.* BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék–KJNT, Kolozsvár, 151–198.

2009 20. századi életpályák és élettörténetek In: VARGYAS Gábor (szerk.): *Átjárók. A magyar néprajztól az európai etnológiáig és a kulturális antropológiáig.* (Studia Ethnologica Hungarica, XI.) L'Harmattan–PTE Néprajz–Kulturális Antropológia Tanszék, Budapest, 95–133.

2011 *A történetmondás antropológiája.* (Néprajzi Egyetemi jegyzetek, 7.) Kolozsvár, KJNT–BBTE

KRISTÓF Ildikó, Sz.

1998 Jákob rózsafája vagy frusztrált antropológusok? Az értelmezés hatalmáról és korlátairól. *Tabula* 1. (1–2) 60–83.

KULCSÁR-SZABÓ Zoltán

2000 A „korszak” retorikája. (A korszak- és századforduló mint értelmezési stratégia). In: BEDNANICS Gábor – BENGI László – KULCSÁR SZABÓ Ernő – SZEGEDY-MASZÁK Mihály (szerk.): *Az irodalmi szöveg antropológiai horizontjai*. Osiris, Budapest, 90–105.

LINTVELT, Jaap

1981 *Essai de Typologie narrative, le „point de vue”: théorie et analyse*. Édition José Corti, Paris

NORA, Pierre

1986 Les mémoires d'État. In: Uó (dir.) *Les lieux de mémoire* II. Paris, Gallimard, 355–400.

VOISINE, Jacques

1963 Az „autobiographie” irodalmi terminusának kialakulása. *Világirodalmi Figyelő* IX. (2) 131–138.

WEINRICH, Harald

2002 *Léthé. A felejtés művészete és kritikája*. Atlantisz Könyvkiadó, Budapest